

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

M. DC. LXI. Coloniae Munatianae, 1661

XVI. De Divortiis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62953](#)

causis & contractibus sibi locum vendicat. In matrimonio vero conjugando & impediendo, ex ipsis conjugij praerogatis, & quia favorabilis res est, congrue admittuntur. Vbi tamen alter conjugij divitiae, honore, nobilitate, & potentia superior est, testimonium illius, qui parent est inferioris, adeo fulspecium redditur, ut illud nulli modo sit admittendum: cum parentes filiorum incrementum, & honorem affectare proculdubio, compriuantur.

Quales esse, & qualiter iurare debent testes super consanguinitatem non consummatum h.d.

Quoies ergo aliqui propter cognationem propinquitatem, separari petuntur, duobus vel tribus ejusdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem senioribus & melioribus eisdem loci, id debet legitiime comprobari. Testium aures examinatio in hac causa duplice interveneri juremento fieri debet: utjuxta scilicet, & le non privato odio, neque amicitia, nec aliquid proprii commodi intuito, ad hoc jurandum induxit: & ficti ipsi dicunt, rei veritatem a majoribus accepisse, & credere ita esse.

Probatio matrimoniali impedimenti non potest reprobari. h.d.

Resistit autem iuramenti & impedimento matrimonii legitime probato, si quis contra precedentem probationem partibus publicatam, quasi matrimonium impediri iure non valeat, probare velit, audiendus non est, sed priori standum erit probationi.

DE DIVORTIIS.

TITULUS XVI.

Divortium est dissoluto matrimonio. Et separatio tuis potest appellari divortium h.d.

Divortium est dissoluto matrimonio, quæ utroque vivente conjugi contingit. Sed & similem tuis separationem divortium non male appellamus.

Matrimonium regulariter dissolvi non potest, & nisi sequitur copula, sicut per ingressum monachorum, sit ut remanserit in seculo post alteri nubere h.d.

Sciendum est igitur legitimè contrahitum matrimonium dissolvi non posse, quippe a Deo conjuncti ab homini separari non debent, nec valent: si tamen alter conjugum e., qui per verba contraxit de praefenti, copula non fecuta, sive ob observantiam regularem voluerit astringere, poterit altero etiam inconsolito efficeri: & ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se jungere permitendum erit, nec causari poterit religione ingressus, se falsi ad id causa inductum, pura quod conjugem lepra percussa considerit, & ob id ejus abominatus complexus fuerit, cùm & sine causa id ipsum facere poterit.

Dicenti se velle ingredi religionem, est certum tempus praefigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad uxorem redat. h.d.

Et autem qui se ad religionem transfire velle dicitur, est certum est praefigendum tempus, intra quod legitimè eaveat, quod aut ad religionem se transferet, vel redibit ad conjugem.

Reddit rationem, cur non secuta copula per religionem ingressum matrimonium dissolviatur. h.d.

Nique mirum videri debet, quod post legitimum de praefenti praesertim consensum, carnis non secuta commissione g., alter conjugum etiam altero invito ad vitam regularem transiit facere valeat: quia cum nondum una caro effecti sint, fatis probabilitet, uno ad Deum transire, alter in seculo remanere poterit.

a Csuper co. ext. de testibus. b C. quotus. ext. de testibus. c C. iuravst. ext. de probatio. d C. i. in glo. 3.2. q. 7. & glo. 2. in c. come 27. g. 2. e C. ex parte. g. nos autem. ext. de convers. coniuga. f C. ex publico. ext. de convers. coniuga. g C. 2. ext. de coniuga. conjuga.

Ter faci erdivis subtestis non sufficiunt matrimonio etiam non consummatum h.d.

Diversum statutum, si quis pollicitur Canonicis mil-

gionis ingressu, post aliquam per verba de pre-
dictoparata, factos ordines fulcere, quoniam non
votum per faci sufficiunt ordinis firmam, si co-
pedientum matrimonium futurum, ac dimissoq.
ea contradicunt habent efficax: ad diffidendum non
potest contradictionem, etiam non consummatum, indicat
censetur. Ideoque talium ordinum non obtempera-
tione, si ad profundam probatum religione inde
non valeat, & sponsa eius infinita consummatio
monium consummare, per centuram Ecclesiasticam
pellendus erit.

*Cultus diffarsit, & creaturae contra ipsa potest
mandata: & quod facit Papa. Dicte res ipsa. h.d.*

Si copula fuerit, si alter qui in infidelitate penitentia
velit a fidei disiungit, aut non nisi cum consensu
adversari, cum altero commorari, letebit Chilico natio-
do matrimonium diffringit, sed citius ex fidei dis-
cio. b) alteri se matrimonio jungere. Quod res ipsa
cum autoritate diffolvet. & Romanus Iustitia
matrimonium diffringit, non iam bannis, sed
tunc divina potestate conjugum diffringit mul-
tum.

*Ob veram ostendit impotentiam, non si puerit ipsa
matrimonium h.d.*

*T*em si quis ignarus virginem in unum dum
a deo arcita sit, ut mulier fuit non possit, & fidei
tunc a natura contraxit, ut opere medicorum non possit
adjuvati: aut mulier virum accepit, qui non
fit natura, ut eidem carnaliter commis-
sione invicem separari: & qui matrem non
ad fecondas nuprias libere futurum fuit, & non
tamen coenit impotentiam causis, post frequentem
quem invenierit, quibus seras relazet, annovent
peractam penitentiam, ad prius coniugis inter-
pellendi erunt.

*Quod quis duxit vel retraxit feme ipsa in aliis, inde
bit in sevorem, si non perfecit habere veluturam.*

Plane si ciens d. qui cum ei, qui multo im-
pensis tenuit commiscere, matrimonium consumat, &
alterius competet postmodum impunita, fini inter-
confident, his casibus Ecclesie iusticie entit, ut
quas virtutis tanquam uxores habent non peractam
forotes.

*Ob fornicationem carnalem, vel fornicationem in plena
matrimonio, sed fit separatio tuis h.d.*

Sed & p. tamen accedit, ut matrimonii remaneat.

Dicrameno, tori tantum fit separatio, usque, si alter
conjugum carnaliter vel spiritualiter fornicaretur,
quibus casibus matrimonium minime voluntate fit
fuit invicem coniuges, etiam separari.

*Tendente iudice super adulterio, non habet hanc ipsa
rich. h.d.*

Sed & separatio non institutum fit de criminatione
tione, facienda erit: sed probata & & penale, in-
trum enim pendente iudice, conjugum alienum, h.d.

quod habet in altero, privari non potest.

*Facta separatio tuis vel fornicationem carnalem, penali-
tatem non compelluntur conjugi se separare: feme, si forni-
cationem post alter vellet manefestare in ingressu h.d.*

Multum autem interficit, utrum ob carnalem, in re
paratio. Primo enim calo maritus solitum sumit

a C. quante ext. de divor. b super res ipsa non possit. h.d.

*c C. patern. in f. ext. de f. & malit. d C. 2. in f. ext. de
iug. e C. ex parte. f C. ex publico. ext. de convers. coniuga. g C. 2. ext. de
coniuga. conjuga.*

etiam emendatam, nisi & ipse famili fornicatione a polos fuerit, recipere non compellitur, sed forniciatrix in cunctis cum religiosis mulieribus ad perpetuam agen-
tiam penitentiam effi collocanda. b. Secunda vero, si
forniciatus spiritualiter, ab infidelitate revertatur, coge-
tur, que in fide remanent, illum resumere, nisi & ipsa ad
religionem transsum facere voluerit: quod etiam nolen-
te viro ad fidem reverso, exequi liberté poterit.

*Regulare uxor & vir non possunt disiungi, ut alter sicutus fa-
ctus est, aut monasterium ingrediantur, sed ita in casibus pre-
dictis & sequentibus. b.d.*

His exceptis casibus alter conjugum, altero in seculo
remaneat, nec ad factos ordines, nec ad regularem
felicissimum effi observantiam, nisi forte remanens eius fit
vixit, ut sine sufficiencia incontinentia valeat in seculo
remaneat, aut plam continentiam vovere voluerit. Alio
qui qianquam de uxoris licentia e monasterium quis
ingressus fuerit, & professionem fecerit, non maior ad con-
sentientem cogi, sed vir ad locis torum evocari poterit,
nisi post conjugis ingressum forniciata fuerit, aut se inven-
tum continentiam promittenda absolvitur.

*Qui invita uxore ingressus esti monasterium, & ab eadem u-
xori cedens, ea mortua, non cogitur rufus in monasterium
reverti, sed non potest amplius uxorem ducere. Quod si uxore
cum contradicente fuerit ingressus, illa mortua non potest exire, pre-
ferebatur si fuerit profissa contentente uxore. h.d.*

Quidam tamen est, si quis uxora invitata e monas-
terio intraverit, & repetitus ad eam redire coactus
fuerit, an eadem uxor, cogendas sit ad monasterium
reverti, an vero aliam posuit in uxorem ducere? Et in hac
casu regulae debitis, secundum quidem illum teneri: fed
cum ingrediendo monasterium, debitus se non exacti-
rum, promisse videatur, ulterius uxorem ducere non
potest: cum id vovere in sua positum voluntate fuerit.
Quod si quis scientie & uxore, nec contradicente, vitam
professus fuerit monachalem, uxore postmodum defun-
ta, nec habitum aliquem absumpsi, abjecit, nec a-
liquam sibi matrimonii copulare poterit. Matrimo-
num quoque temere & contractum dirimendum erit:
quodin eo, qui consciente uxore professus fuerit, mul-
to magis obirebit, quamquam monasterium nunquam
ingressus fuerit.

*Loco ordinis virum esse mortuum, religionem esti ingressa, &
vulnera, si vir moritur, non cogitur reversi ad monasterium, licet
sit expedit. h.d.*

Vid statuimus de ea, quae credens maritum mortuum,

Quidam religionis assumptam si eo reverso de mo-
nasterio educata fuerit, potest obitum viri sit ad regularem
observantiam compellenda: Et quidem huic confutatis
se salutem fuenit, si ad monasterium redeat: sed si ad hoc
perdita non poterit, cogenda non erit.

*Eiusdem altero conjugum iusto potest qui vivere peregrinatio-
nem. h.d.*

Lice autem alter conjugum atero invito religionis
volum non possit afflueret, viri tamen etiam prater
uxorem afferum peregrinationis ad terram sanctam pof-
ficiunt vovere, & implore liberte valent.

*Uxor non plena certifica de morte viri, contrahere non potest,
quoniam continere nequeat. h.d.*

Et lo quavis illi diutissime in peregrinatione com-
motetur, vel etiam ab hostibus capti nuncientur,

donec certum nuncium de viorum morte uxores non
recepient, ad alios coniugium convolante non po-
tent, quoniam usi certiorarentur, magnam adhibe-

re*nt diligentiam, & ejus status imit & fragilitatis, ut con-
tinere nequeat.*

*Agente posteriori ad conjugum, oblat confusumtatis exceptio,
focis & poffitro: quia antequam de exceptione cognoscatur, plu-
naria refutatio effi facienda, nisi conventus exceptus juret de ma-
litia, & probatione habeat in prompta: quo cafa fuit refutatio
quod alia, me quoad copulam. b.d.*

Ergo nisi legitima subit exceptione, conjugibus temere
disjunctis, alterum alterius reperiendi tempor inter-
grum lus manet. Erit autem legitima exceptione, cum ali-
quis confusumtatis gradus objicitur & quo quidem
cafa, licet si posteriori iudicio actuum sit, antea de ipa ex-
ceptione cognoscit debeat: si tamen poffitro quis ex-
periatur, ameque de confusumtate discutatur, plu-
naria entia contra refutatio, nisi qui conveniatur, & de
malitia jure, & super exceptione promptas probationes
offerat. Quo cafa excepta carnali mixtione, tantum
quoad reliqua refutatio facienda erit.

*Se mulier refutanda timet levitatem viri, debet ab eo prefari
cauio: & si ea nos patet sufficiens, dura caufa plen cognoscitur,
uxor est dependens in honore & tuto. h.d.*

Refutanda tamen critionea cautio b, quod nullam

refutatio violentiam vir inferat: quod si tanta sit viri

levitas, aut odio tam capitali uxori profegatur; ut

trepidanti mulieri sufficiens securitas providet nequeat,

usque ad cause decisionem alicui probe & honeste mulie-
ri studiosius custodienda committetur, in loco ubi vir,

vel ejus conjuncta mulieri nullam possint injuriam in-
ferre. c

*Ob solam tradicionem mulier ad domum, nullum juri virum
impeditivum sequenti matrimonio. b.d.*

Et hoc quidem obtinet, secundo inter viros & mulie-
res matrimonio. Ceterum d si nullis precedenti-
bus sposalibus, vel legitima consenti mulier ad viri domi-
num jam traducta, postea abcedens alli forte nubere
voluerit, nulla la facienda erit refutatio.

*Qui vivente uxore etiam ab eo separata quad. torum, secun-
dam confitam ducit uxorem, etiam prima mortua separabitur a se-
cunda, sed cum alla contrahere patrit. h.d.*

Onunctionis s quoque repetenti oblat exceptione, to-
rique ob eam causam sequita separatio, separata
vivente, aliam utique adeo superinducere quis prohibe-
tur, ut si de facto duxerit, exque ea filios fulceperit, etiam
mortua adultera eandem secundum non posse: quod si plu-
& priore uxore minim cognita sibi locum vendicat, licet
celatam ducere minime prohibeatur.

*Sa mulier matrimonium contrahavit cum ei quae ignorabas
conjugationem, uxore prima mortua ris in ejus posseate varum re-
nere. b.d.*

Hoc f tamen de ea intelligi oportet, quam quis non nou-
ignaram aliari vivere, & forte aliquid in morte al-
terius machinatum, in uxorem duxit: nam si qua prae-
dictis matrimonii penitus inscia aliena nupserit, priore
mortua, nisi mulier divorum petat, ad petitionem viri
non luit separandi. Nec enim sufficiendum est, ut vir
qui sciemter la legem commisit, de proprio modo com-
modum reportet.

*Cum ea quam qui uxora vivente cognovit non sub specie ma-
trimoniis, defuncta uxore potest qui contrahere, si neuter spousus
machinatus est in mortem praedicta uxori. h.d.*

CVM ea autem, quam quis uxora vivente non prae-
dicti matrimonii cognovit, si nihil in perniciem olim vi-
venit uxoris vir, aut mulier cognita, machinati fuerint,
nec fidem de contrahendo fibi invicem dederint, contra-
cta potest nuptia legitimè reputandæ erunt. Sed eti-

a Ca literas. extr. de refst. folia. b C. literas in fin. extr. de
refst. fol. c C. de convers. conf. d C. quidam. extr. de con-
vers. conf. e C. confutat. nos. ext. d. iii. f Gex parte. ext. d. iii.
g Epist. nob. ext. de convers. conjug. h C. 10 Provincia nostra.
ext. de ep. de fin.

fidem quidem sibi invicem dederint, vel etiam de facto
contraxerint ^a, si nec ante, nec post, legitima conjugi su-
perfite, carnalis intercessit copula, quamvis uterque gra-
viter deliquerit, & propterea etiam sit impudentia pœni-
tentia, matrimonium tamen contra factum post uxoris obi-
tum, minimè dissoluerat.

*Bonum aliquod subsecutum procedens delictum, & ejus panan-
non absolvit. h. d.*

Vague adeo & autem machinatio in alterius conjugum
obitum adhibita, inter superficies machinatores ma-
trimoniū spem excludit, ut si infidelis cum Christianis
communicare consilīo ejusdem maritum de medio susti-
latur, licet potest per fidium superficies uxoris ad fidem
Christianam translatus fuerit, non tamen propter eam
magis cum ea nuptias legitimas contrahere, aut contrarias
retinere poterit. Nec enim hujusmodi lucro, tam dete-
rendum damnum Ecclesie refaciri patitur.

Animus & propotius diligunt maleficia. b. d.

Diversa sibi matrimonio junxerunt uxores, quos in
belli certamine occiderunt: eorumque qui conversas du-
xerunt, quarum infideles maritos simil modo interfec-
runt, nam cum tales virorum defunctorum interitus spe-
cialiter non quaeruntur, & matrimonium inter hujusmo-
di personae licet potest contrahi, & sic conjuncti di-
vorciuntur.

Tunisus affectus licet non sequatur effectus. b. d.

Sed esti machinatione adhibitam in necem conjugis
effectus consequitus non fuerit, si infidelis alteri fu-
pervixerit, sive conjugi & perperū definitus, ad secun-
das nuptias nunquam aspirare poterit: sicut & in iis ac-
cidit, qui incertum adulterium, sacerdotem interfecerunt,
& alii pluribus casibus.

*Secunda nuptia ab aliis timore infame intra annum luctus pos-
sunt celebrari, sed non debent benedicari, quocunq; tempore contra-
hantur. h. d.*

Illud quoque admonendi fons, quibus casibus feci-
tarum nupiarum permissa est celebratio, minimè ve-
rendum est nuptiis, ne si intra annum luctus ad secunda
vota transeat, aliquia notentur infama ^e. Cum enim se-
cundum Apostolum mulier viro mortuo sit ab eius lege
soluta, siquidem sententiæ & autoritate, omnis legalis
infama censetur abolita: cum in his præsternim secularibus
leges non dedignant facios Canones imitari. Vir f-
tamen & mulier ad bigamiam transiens, non debet pre-
bitero benedic: quia cum semel benedicuntur, hujus-
modi benedicione iterari non debet.

DE REBUS SACRIS, SANCTIS, ET RELIGIOSIS.

TITULUS XVII.

*Titulus sequitur solum subordinatus sequentia ad precedentia.
b. d.*

Sacramentorum breviter explicato traflat, illorum
que scilicet ac natura cognitis, transcamus iam ad
sanctas sagras & sanctas, quales sunt Ecclesia, Altaria,
Sanctorum in his conditæ reliquia, vasa, vestes, & similia
ad divinum cultum principaliiter comparata. Paulo mox
& de religiosis distiutur, sive sunt, religiosæ domus, xenodochia,
cemetery, & sepulchra.

DE CONSTRVENDIS, CONSECRANDIS, ET RE- PARANDIS ECCLESIS, ET ALTA- RIBUS.

TITULUS XVIII.

*Non licet celebrare, nisi in templo consecratis, nisi ex privilegio,
vel ex causa necessitatibus.*

*a C. ext. de eo qui dixit in matr. b C. ext. de conversi infid.
c C. ext. de conv. infid. d C. i. ext. de divorciis. e C. pen.
f fin. ext. de securi. sup. g C. ext. autem emer. de securi. sup.*

Ecclasiam a hoc loco accipimus non tan-
tum multitudinem, fidelium congre-
gationem, quam manus sacrum ipsum tempore de-
contineat sumpta denominatione. Sic ergo non solum
quām sacrati Deo sacerdotes, facientes ministrum de-
cum suis altaris, vasis, vestibus, & reliquiis ut diversis
cultum expendum uterius, & religio ut diversa
ca offerte licet: nisi quis super hoc speciali prærogati-
vum, vel lumina cogere necessitas: supra eam
combusta sit ecclesia, quo causa, donec illa relazet, in
capellis cum sacrata tabula celebrari poterit.

*Confessio in istore, licet celebrari poterit, & talibus ap-
paratu domibus est dependens. h. d.*

Non itinere a quoque constituit, ecclesia non patet,
sib; dio, five in tenoribus, si tabula altaria, censari
de ministerio adserunt, missarum solemnitate determina-
mendum erit: aliquo & quasi in oratione & misse
vatas domos confituntur, sine confita Episcopis hoc ins-
tituere auctoritate.

*Episcopus exceptio[n]e plenaria, novas causas infra
posset, & unam in plures dividere. i. d.*

Constitutum autem Eccleſia, vel ob incrementum
populi, vel ob comodiū plebium, ut atra universitas
intuitu, aut in paroſia dignissimum placeat.
Ob incrementum populi tunc non a confita
Ecclesia, cum certis in regiobus adeo minime fa-
ciliū extremit, ut illorum causa unis sit impercepta.
Sicur f enī ea ratione unus Episcopus in omni
stitutis ascendente voluntate, dividit potest: deinceps
Episcopus de baptisimis & parochialibus ecclesiasticis
accidente confituntur, facere potest: quod in alia
fuerit, illa pars populi, quae novis Ecclesiis reguntur,
iure prioris Ecclesie absolvitur.

*Potes baptisimales Ecclesie non debent fieri nisi in ins-
titutione, & terminatim controvenerint distinxit illi ad ipsam
vel forte. h. d.*

Plates & ramen baptisimales Ecclesie in una ter-
ritorio facere non possunt. Quod si terminatio
ne durarum matricarum ecclesiastarum contenta fuerit, ple-
bes utramque dicentur: quod si non conveniat,
Del iudicio controversia dicentur.

*Non est perjurio Episcopus fabricare Ecclesias, tan-
nus non alienare ecclesiasticas. h. d.*

Nec h quicquam Episcopo obstat: quod de rebus
Ecclesie non alienandis justificari, nam & in non
obstante juramento, populo indigeni super ballicum
institutione salubriter providere potest, & debet.

*Ob committitatem plenaria nova Ecclesia adiutori possit, quod
tamen matris honoris Ecclesie adiutori possit. i. d.*

Plebium & commoditas tunc novam adiun-
tum Ecclesiam, cum parochianorum pars non sit
a veteri, certis temporibus non fuit magis efficacis
& periculo illam adire: & ibi congruis recipiendis
vinis interesse, & sacramenta percipere possunt: quod qui-
dem casu maxime si ministro commode pro institu-
tione sua providerit, nova quadem ent Ecclesia con-
struenda, sed à filiali matrici Ecclesie pro facultate
competens honor exhibendus erit.

*Universitas mutua potest nova Ecclesia adiutori, aqua pro
teprobiare. h. d.*

Vniversitas intuitu nova Ecclesia dedicari
potest: veluti cum plures simul teneant & subcom-